

Các hoạt động thăm mô hình thực tế do Câu lạc bộ Đổi mới sáng tạo ngành rau, hoa, quả tổ chức.

CÂU LẠC BỘ ĐỔI MỚI SÁNG TẠO NGÀNH RAU, HOA, QUẢ: THÚC ĐẨY ĐỔI MỚI SÁNG TẠO TRONG NÔNG NGHIỆP

PGS.TS Đào Thế Anh, TS Nguyễn Nam Giang

Viện Khoa học Nông nghiệp Việt Nam, Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn

Đổi mới sáng tạo (ĐMST) là một xu hướng và là công cụ quan trọng để thúc đẩy áp dụng các tiến bộ công nghệ, phương thức quản lý mới nhằm nâng cao năng suất, chất lượng và giá trị sản phẩm nông sản. Bài viết giới thiệu mô hình ĐMST trong nông nghiệp thông qua cơ chế câu lạc bộ (CLB) giúp nông dân, doanh nghiệp, nhà khoa học có thể kết nối và lan tỏa thông tin, khoa học và công nghệ (KH&CN) một cách hiệu quả hơn. Kết quả thử nghiệm mô hình CLB ĐMST ngành rau, hoa, quả (HIC) trong giai đoạn 2021-2023 cho thấy, số lượng người tham gia CLB ngày càng tăng, hiện lên tới hơn 800 người. Các hoạt động thúc đẩy ĐMST được diễn ra đa dạng, trên nhiều nền tảng khác nhau, cả trực tuyến và trực tiếp. CLB đã nhận được đánh giá tích cực của các thành viên. Nhiều mô hình sản xuất đã được các thành viên học hỏi để áp dụng trực tiếp vào sản xuất tại cơ sở. Các ý tưởng mới cũng như khả năng thích ứng của các thành viên trong môi trường kinh doanh cũng được cải thiện đáng kể.

Mở đầu

Trong những năm qua, ngành nông nghiệp Việt Nam đã có nhiều chuyển biến tích cực, giá trị sản xuất tăng trưởng trung bình hơn 3,5%/năm. Các mặt hàng nông sản có giá trị cao được xuất khẩu đi hầu

khắp các nước trên thế giới, đưa Việt Nam trở thành nước dẫn đầu thế giới về xuất khẩu nhiều sản phẩm như lúa gạo, chè, cà phê, hạt điều... Tuy nhiên, trước tác động của các cú sốc thị trường, tình hình chính trị - xã hội trên thế giới như đại dịch COVID-19, chiến tranh, biến đổi khí hậu... ngành nông nghiệp

trở nên dễ bị tổn thương. Chính vì vậy, ĐMST được xem là công cụ quan trọng nhằm giúp ngành này có thể ổn định và phát triển bền vững.

Theo các nhà nghiên cứu, hoạt động ĐMST trong nông nghiệp thực tế diễn ra khá rộng, trên nhiều lĩnh vực. Trong đó nổi bật là: ĐMST trong sinh thái nông nghiệp (ecological aspect of innovation), ĐMST về đầu vào (input innovation), ĐMST trong ứng dụng (innovation adoption) và ĐMST trong chất lượng sản phẩm nông sản (innovation in agrifood quality).

Tổ chức Hợp tác và Phát triển Kinh tế cũng đề xuất các nhóm hoạt động ĐMST trong ngành nông nghiệp gồm có: (i) ĐMST về sản phẩm: Thay đổi hoặc đa dạng các sản phẩm, dịch vụ vận chuyển; (2) ĐMST về quy trình sản xuất: Thay đổi trong cách sản phẩm được tạo ra hoặc dịch vụ được truyền tải tới người tiêu dùng; (3) ĐMST trong marketing: Thay đổi các phương pháp, điều kiện cho marketing hàng hoá hoặc thay đổi trong đặt, lựa chọn các mục tiêu của hàng hoá; (4) ĐMST trong các tổ chức sản xuất: Thay đổi cơ cấu của các tổ chức, hoạt động trong quy trình làm việc, hoặc thay đổi về mối quan hệ giữa các tác nhân tham gia (ví dụ đối tác).

Thời gian qua, ĐMST ngành nông nghiệp cũng nhận được sự quan tâm ngày càng tăng của Chính phủ. Ngày 16/01/2023, Bộ trưởng Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn ban hành Quyết định 296/QĐ-BNN-KHCN (có hiệu lực từ ngày 16/01/2023) về việc phê duyệt Chiến lược phát triển KH, CN & ĐMST ngành nông nghiệp và phát triển nông thôn đến năm 2030, tầm nhìn đến năm 2050. Trong đó đặt trọng tâm phát triển KH&CN ngành nông nghiệp trên nhiều lĩnh vực khác nhau. Các địa phương hiện cũng đang xây dựng nhiều chính sách về ĐMST ngành nông nghiệp, được lồng ghép trong Chiến lược ĐMST chung của quốc gia.

Có thể thấy, đối với ĐMST, KH&CN là rất quan trọng. Tuy nhiên lĩnh vực chia sẻ, chuyển giao KH&CN trong nông nghiệp hiện được thực hiện khá hạn chế, chủ yếu dựa vào các hoạt động khuyến nông với phương pháp và mô hình hạn chế, làm giảm hiệu quả của hoạt động chuyển giao và thông tin KH&CN. Chính vì vậy, việc xây dựng và thử nghiệm một mô hình mới là rất cần thiết để thúc đẩy ĐMST ngành nông nghiệp.

Mô hình Cầu lạc bộ Đổi mới sáng tạo ngành rau, hoa, quả

Theo Tổ chức Nghiên cứu KH&CN khối thịnh vượng chung (CSIRO) (2021), có nhiều mô hình khác nhau đã được phát triển và thử nghiệm trên khắp thế giới để xây dựng chức năng trung gian đổi mới, và cuối cùng là hỗ trợ xây dựng năng lực của hệ thống đổi mới. Những mô hình này bao gồm, nhưng không giới hạn ở:

Cụm ĐMST: Mô hình tập hợp các nhà nghiên cứu, doanh nhân, nhóm ngành, doanh nghiệp lớn và nhỏ, nhà hoạch định và quản lý chính sách, nhà đầu tư và các bên liên quan khác từ các chuỗi giá trị và khu vực địa lý cụ thể để trao đổi kiến thức và chuyển giao công nghệ, xây dựng nhận thức về đổi mới giải pháp và cơ hội, cộng tác và hợp tác dựa trên những thách thức chung.

Liên minh và nền tảng ĐMST: Mô hình nhằm xây dựng năng lực hấp thụ của các tác nhân trong ngành nhằm áp dụng kiến thức và công nghệ giải quyết các thách thức. Tác nhân trong ngành bao gồm các nhà nghiên cứu, nông dân, nhà hoạch định chính sách, đối tác phát triển, khu vực tư nhân và các bên liên quan khác có vai trò giải quyết một thách thức cụ thể.

Cầu lạc bộ ĐMST: Mô hình hỗ trợ cộng đồng cá nhân, chẳng hạn như các doanh nghiệp vừa và nhỏ, các trang trại và hợp tác xã (HTX) nhỏ có chung mối quan tâm đến một ngành, hoặc tiểu ngành cụ thể, để trao đổi ý tưởng, hợp tác trong các dự án đổi mới, học các kỹ năng mới và kết nối với những cá nhân có cùng chí hướng, các chuyên gia từ các lĩnh vực quan tâm có liên quan.

Trung tâm ươm tạo và tăng tốc: Mô hình hỗ trợ các công ty khởi nghiệp ở giai đoạn đầu tiếp cận với các chuyên gia và nguồn lực, để nuôi dưỡng sự phát triển ý tưởng và hoạt động kinh doanh trong giai đoạn đầu, đồng thời giúp thúc đẩy sự phát triển của các công ty khởi nghiệp đang tiến xa hơn trong quá trình phát triển của họ.

Có thể thấy, đối với ngành nông nghiệp, sự tham gia chủ yếu của nông dân, các trang trại, HTX và doanh nghiệp nhỏ phù hợp với mô hình CLB hơn. Phương thức tổ chức của CLB cũng có nhiều điểm tương đồng với các hoạt động khuyến nông hoặc tổ hợp tác ở nông thôn. Do đó, nó được chọn làm kinh nghiệm để xây dựng mô hình thử nghiệm tại miền Bắc Việt Nam.

Với sự hỗ trợ, tư vấn của Aus4innovation (CSIRO) và Viện Khoa học Nông nghiệp Việt Nam (VAAS), CLB đã tạo ra sân chơi kết nối có hiệu quả và đa chiều giữa các nhà nghiên cứu KH&CN, các nhà quản lý với doanh nghiệp vừa và nhỏ, HTX và hộ nông dân trong lĩnh vực rau, hoa quả. Mô hình áp dụng các phương pháp tổng hợp, ứng dụng công nghệ thông tin và hoạt động thực địa nhằm chia sẻ công nghệ, tăng cường kết nối giữa các tác nhân, các kênh thông tin chính thống và truyền tải kịp thời tới người nông dân, các doanh nghiệp có nhu cầu. Các hoạt động trọng tâm bao gồm:

- Xây dựng các kênh truyền thông khác nhau trên Zalo, Facebook... Trong đó, các thông tin về công nghệ mới, kỹ thuật canh tác mới, giống mới, các thông tin về thị trường, thông tin về KH&CN, thông tin về chính sách nông nghiệp, các cuộc hội thảo, hoạt động khoa học... được chia sẻ để mọi cá nhân có thể tham gia, cập nhật.

- Xây dựng các buổi talk show để trình bày về các chủ đề phát triển nông nghiệp theo xu hướng và các phương pháp thực hiện để nông dân/doanh nghiệp nông nghiệp lắng nghe, trao đổi kinh nghiệm và nâng cao kiến thức.

- Kết nối cung - cầu: Thông qua xây dựng môi trường trực tuyến theo nhóm, sẽ tạo điều kiện để cung - cầu sản phẩm nông sản gặp nhau, dễ dàng trao đổi và biết được các sản phẩm cụ thể theo yêu cầu.

- Chia sẻ các câu chuyện thành công, làm nguồn cảm hứng và thay đổi quan niệm, cũng như thúc đẩy sự sẵn sàng thực hiện các hoạt động ĐMST ở cấp nông hộ/doanh nghiệp.

- Tư vấn, đào tạo, chuyển giao kỹ thuật canh tác tiên tiến cũng như hoàn thiện sản phẩm, hỗ trợ xây dựng thương hiệu cho một số mô hình điểm, từ đó lan toả tinh thần đổi mới, giúp hoàn thiện sản phẩm, quy trình sản xuất của các đơn vị đang hoạt động trong ngành rau, hoa, quả hiện nay.

- Cơ cấu tổ chức của CLB bao gồm Ban chủ nhiệm với các thành viên là các chuyên gia của VAAS, các đơn vị truyền thông trong nông nghiệp, một số chủ nhiệm HTX, doanh nghiệp nông nghiệp. Các thông tin về KH&CN, các tiến bộ mới, các mô hình thành công cũng như các thông tin về thị trường, thông tin về KH&CN, xu hướng phát triển ngành và các chính sách được sàng lọc, truyền tải tới thành viên CLB

thông qua các công cụ như nhóm Zalo, website, các talkshow và các buổi trải nghiệm thực tế. Riêng đối với các công nghệ, kỹ thuật được chuyển giao thực tế, các chuyên gia trong nhóm chuyển giao công nghệ triển khai trực tiếp tại các cơ sở, sau đó thông qua các công cụ trực tuyến để giới thiệu và tổ chức các chuyến thăm trực tiếp tới mô hình dành cho các thành viên CLB có nhu cầu. Các kết quả của mô hình sau đó được tư liệu hóa để phục vụ cho việc tham khảo và truyền bá rộng rãi tới các thành viên khác chưa có điều kiện tham quan trực tiếp.

Kết quả và hiệu quả thực hiện mô hình

Cách tiếp cận của hệ thống khuyến nông là chuyển giao một chiều. Đối với mô hình khuyến nông truyền thống, các tiến bộ kỹ thuật được đưa vào xã hội thông qua quá trình triển khai của hệ thống khuyến nông với các hoạt động chủ đạo là: xây dựng mô hình trình diễn; đào tạo tập huấn cho nông dân; tổ chức hội nghị đầu bờ, tham quan; thực hiện dịch vụ tư vấn khi nông dân áp dụng; một số hoạt động khác như xây dựng các tổ sản xuất, tổ vận hành...

Đối với mô hình HIC, các hoạt động khuyến nông chỉ là một phần nhỏ với mục đích giới thiệu các tiến bộ kỹ thuật mới. Phần lớn mô hình tập trung vào cách tiếp cận đa chiều, giúp nâng cao nhận thức và năng lực của các thành viên CLB. Điều này cho phép các thành viên nhận diện rõ hiệu quả của kỹ thuật mới, cũng như năng lực của bản thân để có thể áp dụng tiến bộ kỹ thuật một cách phù hợp. Bên cạnh đó, các thông tin, chính sách được cập nhật kịp thời, cho phép các thành viên chủ động trong hoạt động sản xuất kinh doanh cũng như tạo dựng các mối quan hệ cung - cầu mới, thay vì chỉ gói gọn trong việc tiếp nhận và xem các tiến bộ kỹ thuật đã được xây dựng. Ngoài ra, phương pháp tiếp cận đa chiều cũng cho phép Ban chủ nhiệm, các nhà khoa học và các nhà quản lý nắm rõ được các xu hướng phát triển trong ngành hiện nay, nhu cầu thực tiễn bức thiết của các thành viên CLB/người sản xuất, từ đó điều chỉnh các nội dung nghiên cứu một cách phù hợp. Các kết quả triển khai mô hình bao gồm:

- Duy trì hai nhóm Zalo cho các thành viên thường xuyên trao đổi thông tin, chia sẻ các nội dung về KH&CN, thị trường, chính sách ngành, các buổi hội thảo và các cơ hội kinh doanh do các thành viên

Cánh đồng dâu tây của Hợp tác xã dâu tây Xuân Quế (Sơn La).

chủ chốt, các thành viên tham gia đăng tải. Trong đó, nhóm Zalo phía bắc có tới 800 thành viên, nhóm Zalo phía nam có hơn 500 thành viên. Website của HIC được duy trì với nguồn thông tin phong phú theo các chủ điểm khác nhau, là nơi lưu trữ các tiến bộ kỹ thuật trực tuyến có thể truy cập mọi lúc, mọi nơi dành cho các thành viên CLB và các khách truy cập website. Rất nhiều cuộc hội thảo khoa học, vốn chỉ có số lượng tham gia rất giới hạn, nay đã được mở rộng cho các thành viên CLB để tham gia qua các hình thức trực tuyến và trực tiếp. CLB cũng chia sẻ các câu chuyện thành công về các mô hình sản xuất nhiều loại rau, hoa quả khác nhau.

- Tổ chức được hơn 50 buổi talkshow trực tuyến mỗi thứ sáu hàng tuần, với sự tham gia của các khách mời là các chuyên gia trong nhiều lĩnh vực, (tài chính, kinh tế nông nghiệp, nông học) cũng như các tổ chức sản xuất kinh doanh nông nghiệp, nhà quản lý về các chủ đề liên quan tới kỹ thuật, công nghệ dọc theo chuỗi giá trị, các xu hướng, mô hình, chính sách ĐMST trong nông nghiệp mới nổi. Mỗi buổi talkshow có khoảng 50 thành viên tham dự.

- CLB đã hỗ trợ xây dựng 04 mô hình chuyển giao công nghệ và quy trình sản xuất, hỗ trợ xây dựng thương hiệu cho sen Vân Đài (Thái Bình), HTX Tân Minh Đức và Đức Chính (Hải Dương).

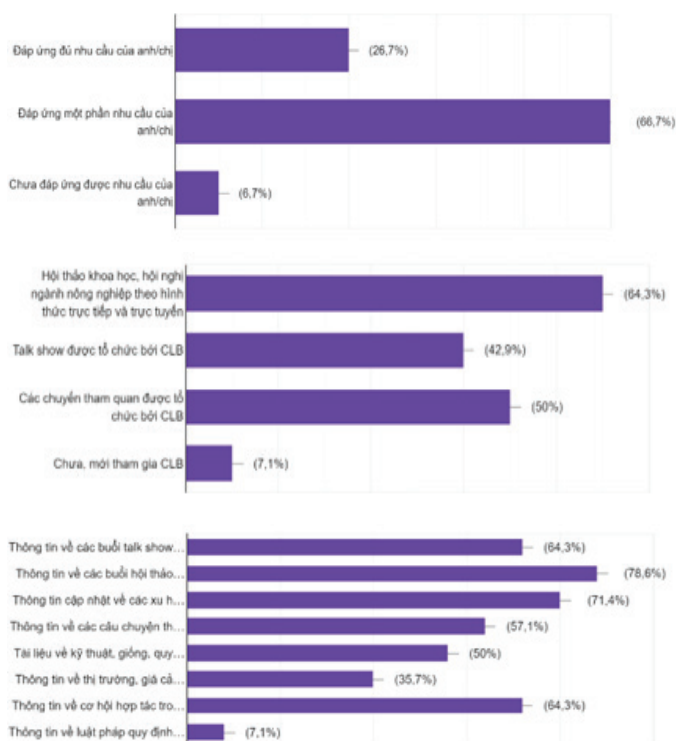
- Tổ chức tham quan các địa phương, thăm các mô hình sản xuất thực tế. Trong đó, HTX dâu tây Xuân Quế (Sơn La) sau khi tham quan mô hình sản xuất dâu tây công nghệ cao tại khu thử nghiệm SmartFarm tại VAAS đã thu được nhiều kiến thức quan trọng về phòng trừ sâu bệnh và kỹ thuật tưới để áp dụng hiệu quả cho mô hình của mình.

- Các thành viên của CLB cũng được các chuyên gia CSIRO tập huấn các nội dung về ứng phó với rủi ro, nâng cao hiểu biết về rủi ro trong lĩnh vực nông nghiệp, hiểu biết và cụ thể hóa năng lực chống chịu và nâng cao năng lực chống chịu; thực hành về sự thích nghi đối với các doanh nghiệp vừa và nhỏ.

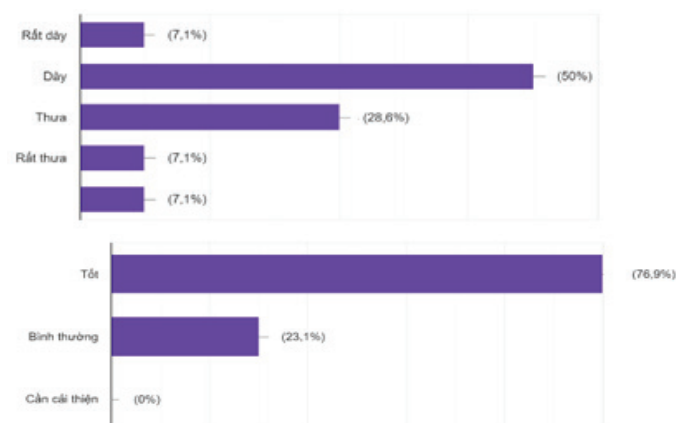
Đánh giá về hiệu quả hoạt động của CLB, kết quả phỏng vấn ngắn các thành viên trong giai đoạn 2021-2023 cho thấy, HIC đã mang lại hiệu quả truyền tải thông tin ĐMST, KH&CN khá tốt cho các thành viên. Có tới 93,3% số người được hỏi đánh giá các thông tin được chia sẻ của CLB đáp ứng nhu cầu của các thành viên, trong đó đáp ứng đủ

là 26,7%, đáp ứng một phần là 66,67% (hình 1). Thông tin mà các thành viên quan tâm là các hội thảo khoa học, hội nghị ngành nông nghiệp theo hình thức trực tiếp và trực tuyến mà thông thường các thành viên hầu như không được tiếp cận. Ngoài ra, các task shows cũng thu hút được 42,9% thành viên tham gia. Các chuyến tham quan bị giới hạn bởi kinh phí tổ chức của Ban chủ nhiệm cũng như quỹ thời gian tham gia của các thành viên nên số lượng người tham gia chỉ chiếm 50%.

Hình 1. Tỷ lệ đáp ứng nhu cầu thông tin và các loại thông tin của Câu lạc bộ.

Hình 2. Chất lượng và tần suất thông tin.

Về chất lượng và tần suất thông tin, có tới gần 60% số thành viên đánh giá tần suất thông tin được đăng tải dày hoặc rất dày, trong khi số thành viên đánh giá rất thưa chỉ có 7,1% (hình 2). Số lượng thành viên đánh giá chất lượng thông tin tốt lên tới 76,9%. Một trong những ưu điểm của mô hình này là việc kiểm duyệt và sàng lọc thông tin. Trong khi thông tin về KH&CN, thông tin thị trường có thể dễ dàng tìm kiếm nhưng lại khó có thể kiểm chứng được tính chính xác và minh bạch thì thông qua mô hình này, các nguồn dữ liệu sẽ được các chuyên gia đánh giá, sàng lọc trước khi truyền tải.

Thay lời kết

Kết quả thử nghiệm mô hình HIC cho thấy, quá trình ĐMST phải đến từ sự thay đổi cơ bản kiến thức, nhận thức của người sản xuất về áp dụng các tiến bộ mới trong sản xuất. Bên cạnh đó, phải xuất phát từ nền tảng là tiến bộ khoa học kỹ thuật, thông qua quá trình truyền tải và cuối cùng là áp dụng của người sử dụng. Tuy nhiên, nó không diễn ra một chiều mà luôn được đổi mới, tiếp thu từ các phản hồi của người sử dụng. Các nội dung nghiên cứu, phương pháp tiếp cận, phải được đa dạng hóa với mục tiêu cuối cùng là nâng cao năng suất, chất lượng sản phẩm và thu nhập cho người nông dân, góp phần tạo tác động tích cực tới xã hội, kinh tế và môi trường.

Các nguồn thông tin được chia sẻ phải có tính minh bạch và được bảo đảm về chất lượng, hạn chế các thông tin nhiễu, thông tin không đúng. Quá trình truyền tải thông tin phải nhanh chóng, đảm bảo tính thời sự. Luôn có sự gắn kết giữa nhà khoa học và người sản xuất, các doanh nghiệp/cá nhân kinh doanh trong nông sản. Không có sự thành công khi mọi tác nhân vận động độc lập.

Quan trọng hơn nữa, hiện nay nhiều nhà kinh tế học đều cho rằng KH&CN, thông tin không phải là hàng hóa miễn phí. Tuy nhiên với môi trường và phương pháp tham gia chia sẻ như hiện tại, các công nghệ được giới thiệu sẽ có xu hướng miễn phí/chi phí thấp để các thành viên có thể tiếp cận. Điều này là rất quan trọng, nó phù hợp với mô hình tăng trưởng của các lý thuyết tân cổ điển. Việc giảm bớt chi phí hoặc đưa KH&CN ở một số khía cạnh nào đó trở nên miễn phí sẽ giúp thúc đẩy quá trình ĐMST mạnh mẽ. Các ý tưởng và sự đổi mới sẽ ít bị ràng buộc bởi lợi nhuận và chi phí.